

אור לונטל

חשיבותם של מקומות ספורט ומעמדם כראויים לשימור

מילות מפתח | ספורט, שימור

תקציר

המכתש בגבעתיים, שהתנהל עליהם מאבק ציבורי (2005-2007; 2008-2011) למניעת הריסתם ולשימורם. בשני המקרים הובילו את המאבק אוהדי קבוצות הספורט המקומיות, המודעים לערכם התרבותי ולהיותם ביטוי מוחשי למורשת הספורט העירונית. המחקר הנוכחי ביקש לבחון את יחסן של קבוצות נרחבות באוכלוסייה לשימור מקומות ספורט, כאמצעי לשימור מורשת הספורט בישראל. בד בבד, נותחו התחושות, התפיסות, הטרמינולוגיה והרטוריקה בהקשר זה. לשם כך, אימץ המחקר גישה איכותנית פרשנית, שהתבססה על ניתוח דיווחים וסיקורים שהופיעו בעיתונות המודפסת והמקוונת (וגם תגובות הקוראים) ועל ראיונות עומק עם אוהדי קבוצות ספורט ומובילי המחאות הציבוריות נגד הריסת אולם אוסישקין בתל אביב ואצטדיון המכתש בגבעתיים.

ספורט ומקומות ספורט

חפצים, מבנים ואתרים המפוזרים במרחב זוכים לתוספת המעורפלת 'היסטוריים' כאשר קיים אינטרס אישי, קהילתי או לאומי להנצחת סיפורם. אינטרס זה הוא אמת מידה להבחנה בין כלל אירועי העבר וחשיבותם התרבותית הייחודית. גרהאם ועמיתיו (Graham et al. 2000) גורסים כי העבר מתייחס לכלל האירועים אשר התרחשו, ההיסטוריה היא התמקדות במבחר אירועים חשובים, ואילו המורשת היא השתקפות של ההווה על העבר ועל העתיד כהשלכה של העבר. הגבול בין ההיסטוריה והמורשת מיטשטש לעתים בשל העובדה, כי שני המושגים מונעים על ידי התבוננות סובייקטיבית. יתר על כן, גם הזהות הקולקטיבית אוגרת בתוכה שוני רעיוני, שכן יש בכוחה לייצג משהו אחר עבור כל פרט שמזדהה עמה (Orbascli 2000). עולה אפוא כי מורשת ואתרי מורשת נטענים בחשיבות תרבותית כאשר ישנו צורך עכשווי

המחקר הנוכחי עוסק בעמדותיהם של אוהדי ספורט בעניין מעמדם של מקומות ספורט כראויים לשימור. זאת על רקע מגמה חדשה ששיאה היה במאבקים ציבוריים למניעת ההרס של אולם אוסישקין בתל אביב ושל אצטדיון המכתש בגבעתיים. מחקר זה בחן את יחסם של אוהדים למבני הספורט, באמצעות ראיונות עמם וניתוח תגובותיהם ברשת האינטרנט. כמו כן נבדקה התאמתם של המבנים לתבחינים המוחלטים של מקומות הראויים לשימור. נמצא, כי באופן מודע ובאופן לא מודע, אוהדי ספורט מזהים במקומות אלו ערכי מורשת וחשיבות קהילתית היסטורית על פי חמישה ערכים שונים. החסם העיקרי בהחלטה על שימורם של מקומות הספורט מצוי בעיקרו בהיעדר הכרה חברתית רחבה במורשת הספורט בישראל, וגם בהיות מבנים אלו ביטוי מוחשי של מורשת זו.

מבוא

בהתייחסותה לסוג המבנים הראויים לשימור מציינת המועצה לשימור אתרי מורשת 'מבנים בעלי חשיבות מקומית' המוגדרים: "... חלק מההיסטוריה של היישוב ... חלק מהווי החיים בו ונטועים בזיכרון ההיסטורי והחוויתי של בני המקום." ('אודות השימור', אתר המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל). מגישה זו עולה, כי ערכו התרבותי של המבנה אינו תלוי באסתטיקה הארכיטקטונית, אלא מתגבש ומעוצב בעיקר על ידי יחסי הגומלין בין המבנה לבין הקהילה המקומית. בהתאם לגישה זו, התעוררה תפיסה חברתית, ברחבי העולם ובישראל, שעל פיה ראוי לשמר מבנים פונקציונליים שבהם יש ביטוי לתרבות, גם אם הפופולרית ביותר. כזה הוא הספורט בכלל והספורט התחרותי בפרט על מתקניו המודרניים. כך למשל, במקרה של אולם אוסישקין בתל אביב ושל אצטדיון

הספורט המקומי, עד לתהליכי ההתמסחרות בשנות ה־80 וה־90 של המאה הקודמת (בן פורת 2002) היה מושפע רבות מהפוליטיקה, והיה מאופיין בזיקה הדוקה בין המחנות הפוליטיים ומועדוני הספורט. כך למשל ייצג מועדון 'הפועל' את ההסתדרות הכללית, 'בית־ר' את המפלגה הרביזיוניסטית ו'אליצור' את הציונות הדתית (קאופמן 2003). הבדלים אידאולוגיים־פוליטיים אלו לצד האופי הטריטוריאלי המובהק של הספורט בכלל והכדורגל בפרט (Lawson 2001), הביאו להקמת מגרשים נפרדים לכל מועדון באותה עיר. כך בחיפה, הפועל המקומית אירחה את משחקה באצטדיון קריית חיים, ואילו קבוצת מכבי השתמשה באצטדיון קריית אליעזר; בירושלים שיחקה הפועל במגרש קטמון, ואילו בית־ר בימק"א; ובתל אביב שיחקה הפועל באצטדיון בלומפילד ומכבי באצטדיון המכבייה (לונטל 2013ב).

למתקן ספורט השפעות על הכלכלה והפיתוח האורבני (Swindell and Rosentraub 1998). נוסף לכך, יש לו חשיבות סמלית רבה עבור אוהדי קבוצות הספורט והקהילה המקומית. ניתן לראות זאת למשל בשימוש הנפוץ במונח בעל הקונוטציה הרגשית – 'בית', בהקשרים רבים בתחום הספורט: 'מגרש ביתי', 'שיפוט ביתי', 'משחק ביתי' וכיוצא באלו. זאת בשל הנרטיבים הנלווים של המילה 'בית' אשר נושאים את הרעיון של יציבות והמשכיות (Ramshaw & Gammon 2010). תהליכים מודרניים בעולם הספורט ובהם המעבר של מתקנים גדולים מהמרכז לפריפריה העירונית, משנים במידה רבה את האופי החברתי־קהילתי של הפעילות הספורטיבית. בתגובה לכך, הספורט והמקום המקורי שבו הוא החל, הם קרקע פורייה לנוסטלגיה של אוהדים. הנוסטלגיה, היא למעשה זיכרון בררתי־קיבוצי אשר כולל את האלמנטים ההיסטוריים שמייצרים את נוף העבר הספורטיבי והאוטופי שלא קיים עוד בהווה (Ramshaw 2005). דוגמה להיבט זה ניתן לראות במגמה ארכיטקטונית בארה"ב, שעיקרה בנייה של מבני ספורט חדשים ועיצובם על פי דגמי עבר של אצטדיונים מתחילת המאה ה־20 (בעיקר בענף הבייסבול המזוהה עם תרבות הפנאי במדינה), זאת כדי ליצור מוצר שיכול לשמש גם מצרך תיירותי־נוסטלגי (Hall 2004).

מבנה הספורט, באופן סמלי ופונקציונלי, הוא מקום

בכך. כלומר ה"עבר" ובהתאם לכך העתיד, משתנים בהתאם להווה.

אפשר לטעון, כי בעקבות קצב שינוי החיים המהיר בהווה, מתחזק הצורך של אנשים להזדהות עם הערך הנוסטלגי ועם המורשת. לרוב, אנשים מדוכאים או הנתונים לאיום חיצוני, מוחשי או לא, נוטים לשכתב את ההיסטוריה וליצור מיתוסים על גבה. לפיכך, הפרדת ההיסטוריה (המדויקת) מהמורשת (הטעונית) היא תוצאה של פעילות וצרכים פוליטיים (Hollinshead 1999), והדרישה לשימור מבנה משמעות רצון להמחשת הסמליות האמורפית במקום מסוים במרחב (לונטל, 2013). הצורך בהכרה בנכסי מורשת ובשימורם בהווה נובע ממספר סיבות ובהן: יצירות אמנות ומונומנטים ייחודיים, שימוש במבנים ובשטח האתר, ולבסוף, בהקשר הנידון לעיל, חיזוק הקשר של הפרט, של הקהילה, של המדינה או של המין האנושי עם עברו ומורשתו המשותפת. בישראל, המורשת היא חלק בלתי נפרד מהנוף, והיא באה לידי ביטוי במגוון מבנים ואתרים שחלקם הפכו מוקדי משיכה לתיירות. כאלו הם אתרים היסטוריים דתיים (הכותל המערבי, מצדה), מוזאונים (הרעות, חצר תל חי) ועוד. זאת, בין השאר, בשל החשיבות שניתנה לשמירה על המורשת ולמיתוס העצמאות עם הקמת המדינה, ולמעמדה כפרויקט לאומי ממדרגה ראשונה (עזריהו, 1995).

תחום אחר שזכה לחשיבות רבה בעשורים הראשונים למדינה, היה הספורט ששימש מכשיר לחיזוק הזהות הלאומית, ובעיקר ככלי תעמולתי בזירה הבינ־לאומית. בדומה לשימוש שנעשה בספורט לחיזוק הזהות הלאומית הקולקטיבית, ואף הלאומנות, בסוף המאה ה־19 בגרמניה (Turnen) ובצ'כיה (Sokol) (קאופמן 2003), כך שימש הספורט הארץ־ישראלי והספורט הלאומי לאחר קום המדינה כלי בידי מנהיגי המדינה להצגה של סממני ריבונות (חריף 2003). הספורט בישראל, ובעיקר נבחרת הכדורגל הלאומית במפגשיה הבינ־לאומיים, תרמה להידוק הקשר עם יהדות הגולה, לחיזוק הגאווה, שימשה מקור להזדהות ולעיצוב זימויו של היהודי החדש. כך היה במשחקה הראשון של הנבחרת הלאומית בכדורגל ב־1948, ארבעה חודשים לאחר הכרזת העצמאות, בביקורה בארצות הברית (קאופמן וגלילי 2009), ובמיוחד במפגש הכפול נגד נבחרת ברית המועצות ביולי 1956 (חריף 2003). גם

אצטדיון הטוטו בעכו ועוד. בו בזמן שקבוצות הספורט עברו לאצטדיונים החדשים, אופיינה תקופה זאת גם במכירתם, בעזיבתם ובהריסתם של אצטדיונים ישנים בשל מגוון רחב של סיבות ובהן: הפונקציונליות של המתקנים החדשים, עלייה חדה בשווי הקרקע במיוחד במרכזי הערים, שיקולים של פיתוח עירוני ועוד. במקרים של אצטדיון הקופסא בנתניה (הוקם בשנת 1943 וננטש בשנת 2012), אצטדיון קריית אליעזר (1955-2014) ואצטדיון האורווה (1967-2010), רוב אוהדי הקבוצות המקומיות קיבלו בשמחה את המעבר למתקן החדש, וכמוהם גם התושבים בשכונות הסמוכות למבנים, אשר נפטרו ממה שהיה בעיניהם מטרד של רעש ולכלוך. לעומת זאת, במקרים אחרים, כגון אצטדיון המכתש ואולם אוסישקין, קהילות האוהדים נרתמו למאבק ציבורי רחב היקף למנוע את העזיבה של מבני הספורט ואת הריסתם. המניע להירתמות זו היה תפיסת החשיבות התרבותית והקהילתית של אותם מבנים ליישוב ולאוכלוסייתו. מקומות ספורט רבים זכו בישראל לתואר 'מיתולוגי' בפי אנשי תקשורת הספורט ואוהדי כדורגל. הדבר ממחיש את חשיבותו ההיסטורית והסמלית של המקום, ובשתי מחאות האוהדים הגדולות, במקרים של המכתש ואוסישקין, נעשו גם פעולות ישירות לקידום ההכרה וההכרזה על המבנים כראויים לשימור. ניסיונות שימור אלו אמנם נכשלו לבסוף, אך הם היו לרכיב בדיון ציבורי נחשוני בסוגיית מקומה של תרבות הספורט בהיסטוריה התרבותית של המדינה, ובכשרותם של מקומות הספורט להיכלל בנכסי המורשת התרבותית הבנויה.

בין נוסטלגיה נפסדת למורשת תרבותית בנויה
 הרס מבנה הגימנסיה העברית 'הרצליה' בתל אביב (1959) לטובת הקמתו של מגדל שלום, והדיון הציבורי שהתעורר בעקבותיו, הניעו את ההכרה בחשיבות של שימור אתרים בישראל. זו באה לידי ביטוי בהקמת המועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות (1984). הרצון לשמר ערכים תרבותיים, היסטוריים וארכיטקטוניים כדי ליצור תחושת יציבות והמשכיות ברמה האישית והלאומית קידם את הצורך לקבוע תבחינים, שבאמצעותם ניתן יהיה למדוד את ערכו התרבותי של כל מבנה ואתר. לשם כך הגדירה המועצה

ציבורי, והמרחב הציבורי קשור באופן ישיר לזיכרון החברתי וליצירה של הזהות המודרנית (Massey 2005). זאת, בין השאר, כי תהליכי חברות כגון אלו המתקיימים בערים, הם מהותיים לשם יצירה ובנייה מחדש של זיכרונות וזהות (Vertinsky & Bale 2004). שייכות למקום לעומת זאת נחשבת לצורך אנושי בסיסי, אשר נעשה קשה יותר להשגה בשל מה שהגדיר רלף (Relph 1976) כנטייה לחד גוניות מרחבית וניידות גבוהה, אשר מובילה ליחסים פונקציונליים עם מקומות. בשל כך, למבני הספורט הגדולים יש מספר יתרונות המייחדים אותם ממקומות ציבוריים אחרים ומקנים להם משמעות על ידי האוכלוסייה המקומית; כך למשל, ארכיטקטורה ייחודית, נוכחות מרחבית ופעילות רגשית המתקיימת בהם. בהתייחס לתפקידו של המקום הספורטיבי, קושר ג'וליאנוטי (Giulianotti 1999) את המונח 'טופופיליה' (אהבת המקום) לחיבור בין אוהד הכדורגל ומגרשו הביתי, זאת באמצעות שליטה ברגשותיו והעצמתם, ויצירת קשרים סימבוליים ומוחשיים. נוסף על כך, האצטדיון הוא המקום שבו הפרט הופך חלק מקבוצה חברתית גדולה בעלת מטרות, חוויות וזיכרונות משותפים, אשר תלויים במקום ההתרחשות ואינם יכולים להתקיים בלעדיו (לונטל 2013b). לפיכך גורס גפני (Gaffney 2008) כי לכל אצטדיון בכל עיר קשר חזק עם הקהילה המקומית, והוא מכיל משמעויות חברתיות ותפקודיות מעצם היותו אתר תרבות מקומי וסמל.

תהליכי גלובליזציה מואצים של הספורט, עלייה בהיקף ערוצי הטלוויזיה המוקדשים לו, כמות השידורים הישירים של משחקים בארץ ובעולם, הפופולריות של רשת האינטרנט והגידול במידע על ספורט, הזמינות והמידיות של הטלפונים החכמים, אפשרו למועצה להסדר ההימורים בספורט, שהיא הגוף הממן העיקרי של תשתיות הספורט במדינה, לצאת במגוון משחקי הימורים חדשים (המצליח שבהם הוא ה-winner שהוצג לראשונה בשנת 2002) ולהגדיל את הכנסותיה בעשרות ומאות מיליוני שקלים בכל שנה. הגידול המהיר בהכנסות בעשור זה הביא לבניית אצטדיונים חדשים (רוב האצטדיונים הגדולים בישראל נבנו בשנות ה-50 וה-60 של המאה הקודמת), בהם אצטדיון המושבה בפתח תקווה, האצטדיון העירוני נתניה בנתניה, אצטדיון סמי עופר בחיפה, אצטדיון ווינר בבאר שבע,

בעלי משמעות יישובית, דתית או צבאית, יותר מאשר מקומות הקשורים להיבטים של תרבות חילונית יומיומית מודרנית (Holtorf & Ortman 2008). פליגור וחובריו (Pfleegor et al. 2013) טוענים שהחברה המודרנית תופסת את מבני הספורט כבעלי משמעות תרבותית עבור קהילות האוהדים, הן המקומיות הן הלאומיות, אך ההכרה בהיותם אתרי מורשת הראויים לשימור אינה רווחת. התעלמות זו אינה מאפיינת רק את ישראל. בשבדיה למשל נהרס אצטדיון הכדורגל בגוטנברג בשנת 2007, מפאת היעדרותו מרשימת האתרים ההיסטוריים של המחוז, זאת אף שהוקם בשנת 1913 והיה אחד ממבני הספורט הגדולים והוותיקים במדינה, היה טעון במסורת עשירה, והדרישה להכללתו ברשימה זכתה לתמיכה רחבה של העירייה ושל קבוצות הכדורגל המקומיות (Holtorf & Ortman 2008). ישנם מקרים שבהם גופי שימור שונים בעולם הכירו באצטדיונים, בקולוסאום, במסלולי ריצה ואפילו במגרשי גולף כאתרי מורשת תרבות. דוגמאות לכך הם: 'הרשם הלאומי של מקומות היסטוריים' בארה"ב (National Registrar of Historic Places), 'רשימת המורשת הלאומית' באוסטרליה (National Heritage List) ו'רשימת המקומות ההיסטוריים' בניו זילנד (Register of Historic Places), (Pfleegor 2013), (et al).

קלונן (Cloonan 2007) גורס, כי לאינדיבידואלים יש צורך אינסטינקטיבי לשמר את העבר הפרטי שלהם, ובשל כך החיים הקהילתיים המודרניים מקדמים את המגמה המתרחבת של שימור המבוסס על הקהילה. רעיון זה מצוי גם אצל עמית־כהן (ללא תאריך) הטוענת, כי חברות זקוקות לנכסים תרבותיים המשדרים יציבות והמשכיות; להקפדה על שמירת משאבים סביבתיים ונכסי תרבות; ולחובתו של הציבור לקבוע נכסים לשימור עבור התרבות העכשווית ועבור הדורות הבאים. תפיסה זאת, מסבירה אם כן את הובלתו של המאבק לשימור מתקני הספורט – המכתש ואוסישקין, דווקא על ידי הקהילה המקומית, ואף את חלקם של הטיעונים שהועלו במהלך המחאות על חשיבותם הסביבתית של המקומות הללו מול החלופות המוצעות במקומם.

למורשת דרגות המעידות על מידת השפעתו של מבנה מסוים (Timothy & Boyd 2003). כלומר, לחלק מן

לשימור חמישה תבחינים: (א) אתרים בעלי חשיבות לאומית; (ב) מבנים בעלי חשיבות מקומית; (ג) אתרים שהם דוגמא אופיינית לתרבותה של חברה מסוימת בתקופה מסוימת; (ד) מבנה או מכלול מבנים שהם דוגמא לתרבות בנייה, טכנולוגיית בנייה וחומרי בנייה; (ה) אתר שבו גרה אישיות מפורסמת, אשר פעלה להתפתחות היישוב ותרמה לכך ('אודות השימור', אתר המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל). לרוב, ישנו קושי בקישור של תרבות פופולרית וספורט עם נרטיבים ואירועים היסטוריים ולאומיים, אך בחינה פרטנית יכולה ללמד כי מספר מקומות ספורט עשויים לענות על אחד או יותר מתבחיני השימור לעיל. כך למשל אצטדיון רמת גן (שהוקם בשנת 1950) היה המקום שבו התרחשה המכבייה השלישית (הראשונה לאחר קום המדינה), ומכאן חשיבותו הלאומית. הוא חלק מההיסטוריה המקומית של רמת גן ונדבך מרכזי בהפיכתה ממועצה לעיר (ראה למשל: נדבה 1950; פרוטוקול מועצת עיריית רמת גן, מס' 4, 15.3.1951). הוא מסמל את פתיחת גל בניית האצטדיונים בישראל בשנות ה-50 ומכאן היותו דוגמה לתרבותה של החברה בתקופה מסוימת. ולבסוף, גודל המתקן, מהירות הקמתו ומיקומו על אדמת הסחף המוצפת של פשט הירקון (רחמימוב וברנדייס 1995) הם דוגמה לתרבות בנייה ולטכנולוגיית בנייה. על כך יש להוסיף, כי אצטדיון רמת גן, בדומה לאצטדיוני ספורט ותיקים אחרים בישראל, עשוי להתאים גם לשבעת הערכים שהגדיר רובלס (Robles 2010) כמחוללי מחויבות מוסרית לשימור המורשת, והם: טיפולוגיה (התאמת המבנה לסביבה המשתנה), מבנה (חומרים ובנייה), פונקציונליות (שימוש היסטורי ועכשווי), אסתטיקה, ארכיטקטורה, היסטוריה, וסמליות.

עניין שימורה של מורשת תרבותית זוכה להכרה רחבה והיא מגובה במגוון חוקים, אמנות והסכמים בין־לאומיים. עם זאת, אין בנמצא קווים מנחים, ברורים וגלובליים, בדבר נחיצות השימור במקרים נקודתיים. הסמכות להכריז על מקום מסוים כראוי לשימור ניתנת בידיהם של מוסדות התכנון והשימור בכל מדינה ולסניפים האזוריים שלהם, בהתבסס על המלצות והחלטות של הרשויות המקומיות. ההעדפה של מבנים מסוימים לשימור היא סלקטיבית ביסודה, ולכן רשימות השימור מציגות על פי רוב מקומות

ברוך" (אהרוני 2010), "חורבן אוסישקין: החלה הריסת האולם המיתולוגי" (מרגלית 2007) ובשימוש הנרחב בתואר מיתולוגי לכל אצטדיון שהוקם לפני שנות ה-70 של המאה הקודמת, ראה למשל: אצטדיון הקופסא בנתניה (מערכת ONE 2014), אצטדיון הכדורגל ביהוד (רוזנברג 2007), אצטדיון וסרמיל בבאר שבע (צור 2013), אצטדיון קריית אליעזר בחיפה (לוי 2014) ועוד. לכן, בשל הדומיננטיות של התקשורת ויחסי הגומלין שלה עם הספורט והאוהדים, הנרטיב המיתולוגי של מקומות הספורט נעשה שכיח גם בקרב האוהדים. כדי לבחון את גישתם של אוהדים אל מקומות הספורט, נבדקו 476 תגובות (טוקבקים) לכתבות שהתפרסמו בנוגע להריסת המכתש, אוסישקין, הקופסא, האורווה וקריית אליעזר. התגובות חולקו לפי תוכן, לארבע קטגוריות: בעד ההריסה (רציונל של התחדשות ומודרניות), בעד ההריסה (הקנטה של אוהדי הקבוצה המשחקת במגרש), תגובות כלליות (שאינן עוסקות באופן ישיר בהריסת המבנה), ותגובות נגד הריסת המבנה (קטגוריה זאת חולקה לתגובות שכללו נוסטלגיה והבעת צער, ותגובות שעסקו בערך התרבותי וההיסטורי). הממצאים מראים, כי המספר הרב ביותר של תגובות (37.8%) לא עסקו כלל בנושא הכתבה, אלא במצב הליגה, הקבוצות ועוד. ואילו במקום השני (33%) היו התגובות שהביעו התנגדות להרס המבנים (כמחציתן עסקו בנוסטלגיה ובזיכרונות, ומחציתן עסקו במשמעות הריסתו של מקום היסטורי). 29.2% מן המגיבים הביעו תמיכה בהריסה, רובם בהתרסה כנגד אוהדי הקבוצה ומקצתם בשל הצורך במתקנים חדשים שיספקו שיפור התנאים הספורטיביים לצד שיפור בחוויית הצפייה. החלוקה השוויונית של תגובות האוהדים, כפי שמעלים הממצאים לעיל, אינה משקפת בהכרח עמדה דו-ערכית בשל הגיל הממוצע הצעיר (26) של אוהדי הספורט (דה פיצ'וטו 2014), חשיבותם של המקומות מתבססת בעיקר על סמליותם ועל זיכרונות קולקטיביים, ולא על צבירה של חוויות וזיכרונות אישיים. יתר על כן, עצם הדיון בשאלת השימור ובחשיבותו של המקום והיקפו, מול מיעוט התגובות בהקשרים מקבילים אחרים, כמו כתבות על ההכרזה על אתרים לשימור והכרזה על אתרי מורשת עולמית בישראל, מלמדים כי משמעותו ההיסטורית-תרבותית של מקום הספורט אכן מצויה

המקומות ישנה משמעות בין-לאומית, ואילו לאחרים ישנה משמעות לאומית, אזורית או מקומית. בשל הצלחתו המוגבלת של הספורט הישראלי בזירה הבין-לאומית, למרבית מקומות הספורט ישנה משמעות ברמה הלאומית (אצטדיון בלומפילד והיכל נוקיה בתל אביב), ברמה האזורית (אצטדיון קריית אליעזר בחיפה, אצטדיון וסרמיל בבאר שבע) וברמה המקומית (אולם הספורט בכפר בלום, אצטדיון המכתש בגבעתיים). אף שהיקשות רגשית והקניית משמעות סמלית לאצטדיונים מתרחשת בכל הרמות לעיל, נדמה כי בישראל מקומות הספורט ברמה האזורית והמקומית הם מקור מרכזי למורשת קהילתית ומורשת ספורט, יותר מאשר ברמה הלאומית. ככל הנראה, הסיבה לכך היא הדומיננטיות של המבנים במרחב ומקומו של התוכן הספורטיבי שלהם בחיי האוכלוסייה המקומית.

אוהדי ספורט ומאבקים לשימור

מחקר זה אינו מבקש לנתח את מערכת השיקולים בתהליך שבבסיס קבלת ההחלטות במועצה לשימור אתרים בישראל או במוסדות התכנון. אלא, דווקא את רגשותיה ויחסה של האוכלוסייה המקומית ואוכלוסיית אוהדי הספורט אל המקום. זאת כדי לבחון את ההתאמה בין עמדות האוכלוסייה בקשר לחשיבותם התרבותית של מקומות ספורט ושל אתרים היסטוריים אחרים. ההשערה שעמדה בבסיס המחקר, הייתה כי באופן מודע ולא מודע, קבוצות נרחבות באוכלוסייה (בעיקר אוהדי ספורט) מתייחסות למקומות הספורט כאל מורשת היסטורית, חברתית ותרבותית של היישוב ושל המדינה, ולאצטדיונים ולאולמות הספורט כביטוי המוחשי של מורשת זאת. לשם כך, נסקרו ונותחו תגובותיהם של אוהדי ספורט בעניין הריסתם או עזיבתם של מתקני ספורט גדולים, ובעיקר, אצטדיון המכתש בגבעתיים ואולם אוסישקין בתל אביב, אשר במהלך המאבק הציבורי בעניינם, הועלתה ונשקלה האפשרות להכניסם לרשימת האתרים המיועדים לשימור.

היחס הרגשי למקומות ספורט אינו נחלתם של אוהדי ספורט בלבד, והוא מגובה במיתזציה שיוצרת תקשורת הספורט, בעיקר זאת המקוונת. דוגמאות לכך ניתן לראות למשל בכתבות שהתפרסמו לאחר הריסת אצטדיונים: "אצטדיון האורווה 1967-2010, יהי זכרו

רמת גן בכדורגל, שהיה מעורב במאבק כזה פנה בנושא למועצה לשימור אתרים ולחבר הכנסת זבולון אורלב, מיוזמי התיקון לחוק השימור. מטרת הפנייה הייתה לבדוק את אפשרות הכללתו של המכתש ברשימת האתרים לשימור, הודות למורשת התרבותית הנקשרת בו והודות למורשת הספורט. בריאיון עמו (2.5.2011) מספר מן, כי לדעתו ניתן לכלול את המגרש כאתר לשימור בשל חשיבותו המקומית. דעתו זכתה לגיבוי של מנהלת המחוז מטעם המועצה, תמר טוכלר, שהדגישה כי למרות היעדרותם של היבטים אסתטיים למבנה, הוא מייצג את מורשת הספורט, והיא ראויה לשימור (מן 2008). מן עצמו קושר את המקום דווקא למורשת הקהילתית ולמרחב התרבותי עירוני. הוא מציין, כי אצטדיון המכתש הוקם כאמפיתאטרון בשנת 1927, ושימש מראשיתו לאירועים עירוניים גדולים דוגמת טקסי ביכורים, ימי ספורט וחגיגות עצמאות. לאחר שנמסר לשימוש לקבוצת הכדורגל של הפועל רמת גן, המבנה שירת את הקהילה המקומית, את אוהדי הקבוצה, שחקניה ושחקני מחלקת הנוער, אשר רובם תושבי המקום (ריאיון עם מן ש. 2.5.2011). קשירת האצטדיון לאירועים תרבותיים מקומיים רבי משתתפים למעלה מ־80 שנה, עם נראותו ומרכזיותו במרחב העירוני, מחזקים אפוא את מעמדו של המקום כ'בעל חשיבות מקומית', כפי שהגדירה המועצה לשימור אתרים: "אתרים אלה הם חלק מההיסטוריה של היישוב. הם מהווים חלק מהווי החיים בו ונטועים בזיכרון ההיסטורי והחוויתי של בני המקום." (המועצה לשימור אתרים, ללא תאריך).

במקרה של אולם אוסישקין בתל אביב, רעיון שימור המבנה עלה במאבק נגד הריסתו. בשנת 2006, הוגשה עתירה לבג"צ בשם 2,234 אוהדי הפועל תל אביב נגד הריסת האולם בטענה, כי אין מדובר במאבק עירוני בלבד, אלא במאבק בעל חשיבות לאומית, אשר עוסק באופן ישיר בשימור מורשת ספורט בישראל. ככל הנראה בשל הפרופיל התקשורתי הגבוה של המאבק, הוגשה הצעת חוק שכותרתה "הצעת חוק לשימור אתרי ומתקני ספורט" (סידי 2007). הצעת החוק נועדה להכיר ב"חשיבותו של הספורט במדינה, כחלק בלתי נפרד מפני התרבות בארץ... ולהנחיל מורשת היסטורית, ספורטיבית-תרבותית לדורות הבאים..." (הכנסת ה־17, הצעת חוק פ/2590/17). מהלך חקיקתי

בתודעה הציבורית.

ניתוח טקסטים המתנגדים להריסת מבני הספורט מלמד על דומיננטיות של שלושה רכיבים: הבעת רגשות אישיים, הדגשת הרצף ההיסטורי והשוואה למבני תרבות אחרים. על רגשותיהם האישיים של המגיבים לאפשרות ההריסה ניתן ללמוד משימוש רטורי תכוף במילים טעונות כגון: "אובדן", "חורבן" ו"אבל". לעומתן המילים "לב"; "מאז ולתמיד"; "בית"; "משפחה" מבטא קשר יומיומי וארוך שנים עם המקום. על הרכיב השני, המכיל קשר ממושך בין האוכלוסייה המקומית והמקום, ניתן ללמוד למשל מן המשפט: "הילדים, בנים, נכדים ונינים עברו דרך הבית הזה, הבית של כולנו. בילינו בו שעות בכל שבוע, בכל סוף שבוע. זה היה מסלול החיים הרגיל שלנו. גן ילדים, בית ספר, הנוער העובד והפועל במכתש. עצוב ואפילו יותר מכך. הלכה הילדות, הנערות. הלכה ההיסטוריה והלך הזיכרון." (רביב 2011, תגובה 19). הרכיב השלישי, הרלוונטי יותר לנושא הצדקתו של השימור, הוא ההשוואה בין אירועי ספורט ומבני ספורט לאירועים ולמבני תרבות אחרים, מצוי במשפטים כגון: "ראו את הפריזאים שהבינו כמה טעו אחרי בניית מגדל אחד גבוה (מונפרנס) האם פריס הייתה אותה עיר אם היו צצים בכל הרובע החמישי מגדלים לגובה !! סגירת חוף הים במגדלים לגובה היא אסון !!! הריסת בריכת גורדון – בכייה לדורות... אולם אוסישקין – שפצו אותו והפעילו אותו מחדש !!!" (קרופסקי 2007, תגובה 59); ו"לא הורסים בית כנסת" (טימור 2010, תגובה 23).

בשל האנונימיות של המגיבים ברשת האינטרנט ובעיקר בשל המגבלות של מספר התווים לכל תגובה והחשיפה המצומצמת שלה, ניתן לקבל תמונה חלקית בלבד של עמדות אוהדים בנוגע למתקני הספורט הגדולים ומקומם כראויים לשימור. כמו כן, הקריאה שנעשית בפלטפורמה זאת לשימור המבנה, לרוב, אינה נעשית במודע ובהתאם לתבחינים דוגמת אלו שהגדירה המועצה לשימור אתרים בישראל. היא מונעת בעיקר מתחושות ורגשות ספונטניים מול הרס של מבנים הנתפסים כהיסטוריים. בהתאם לכך, הדרישה הישירה והמכוונת להכרה במקומות הספורט כראויים לשימור קודמה בעיקר על ידי מספר מצומצם של פרטים, כחלק מהמאבקים שנהלו בעשור האחרון נגד הריסתם של מבני ספורט. העיתונאי שלמה מן, אוהד קבוצת הפועל

חמש סיבות מרכזיות מקנות למקום הספורט המודרני חשיבות קהילתית היסטורית: (א) מקום המפגש הפופולרי ביותר כיום; (ב) סמל לביתיות, להתנגדות ולטריטוריאליזם; (ג) ארכיטקטורה ייחודית ובולטות בנוף העירוני; (ד) מקום התרחשות של אירועי ספורט חשובים; (ה) שימוש רציף ועקיב לאורך תקופה ארוכה. בשיח של האוהדים על מקומות הספורט, ובמיוחד מול הדרישה להריסתם, ניתן לזהות התייחסות ישירה ועקיפה של האוהדים לערכים אלו, חלקם או כולם. אפשר לומר, כי קבוצת אוכלוסייה נרחבת של חובבי ספורט יודעת לזהות את ערכי המורשת והתבחינים לשימור ולשייכם למקומות הספורט. אך כפי שהוצג במאמר, בשל הריחוק הרעיוני הנתפס בין ספורט ושימור, ישנה נטייה גורפת להצדיק את שימורם של מקומות הספורט בשל הקשרים היסטוריים שונים ולא דווקא בשל מורשת הספורט עצמה. כשיש התאמה בין מקומות ספורט ובין ערכי השימור, החסם העיקרי בפני שימורם של מקומות אלו בעתיד הוא היעדר ההכרה במורשת הספורט בישראל באופן כללי. שינוי תפיסתי והכרה בתרומתו של הספורט לתרבות בישראל, תוביל ככל הנראה גם לשימורם של מבני הספורט, ותביא את ערכי מורשת הספורט לידי ביטוי מוחשי.

זה נעצר עם הפסקת עבודתה של הכנסת ה-17. עם זאת, הוא סימן במובן מסוים את ההכרה הממסדית בספורט בישראל כחלק מהתרבות של המדינה.

מקומות ספורט כראויים לשימור

'מרחב' הופך ל'מקום' כאשר יש בו אנשים המקנים לו משמעות. מקומות הספורט כיום, יותר מכל מבנה אחר, מרכזים אליהם את מספר האנשים הגדול ביותר, בתדירות הגבוהה ביותר. יתר על כן, מקומות הספורט ובמיוחד מבני הענק דוגמת האצטדיונים הם זירת ההתרחשות של אירועים רוויי רגש שתוצאותיהם (ההישגים הספורטיביים) מתועדים בהיסטוריה של הספורט ונחקקים בזיכרונות הפרטיים והקולקטיביים של הצופים ושל הספורטאים. נוסף לכך, למבני הספורט נוכחות דומיננטית בנוף העירוני. עם זאת, ולמרות היותו חלק בלתי נפרד מההיסטוריה של היישוב, מקום הספורט מכיל בעיקרו מורשת ספורט ומייצר משמעות בעיקר עבור אוהדי ספורט. בישראל, אין מוזאון ספורט או מרחבים אחרים המוקדשים להיסטוריה ולתרבות הספורט, המורשת הספורטיבית הישראלית באה לידי ביטוי באופן ארעי בזיכרונותיהם של קהילות אוהדים ושל ספורטאים. במציאות זו הביטוי המוחשי של מורשת הספורט מתקיים במקומות הספורט: באולמות, במגרשים ובאצטדיונים.

רשימת מקורות

- בן פורת א' 2002. **ממשחק לסחורה: הכדורגל הישראלי 1948-1999**. שדה בוקר: המרכז למורשת בן גוריון.
- חריף ח' 2003. 'חשוב שאנו נכה בגויים': המשמעויות הלאומיות של משחקי הכדורגל בין נבחרות ישראל וברית המועצות, קיץ 1956, **קתדרה**, גיליון 109, עמ' 111-130.
- לונטל א' (2013). שימור והנצחה של מקומות ספורט בישראל, **זמנים**, גיליון 121, עמ' 100-110.
- לונטל א' 2013ב. **מתחמי ספורט תחרותי בישראל, פוליטיקה חברה ותרבות**. עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה, חיפה.
- לונטל א' 2014. אצטדיונים לאומיים, המקרה של רמת גן. **בתנועה**. כרך י' חוברת 4, עמ' 473 - 491.
- נדבה י' 1951. **רמת גן - ממועצה לעיר: שלבי התפתחות ותכניות לעתיד, רשימות ומאמרים, דינים וחשבונות, דברי זיכרונות ותצלומים**. רמת גן.
- עזריהו מ' 1995. **פולחני מדינה: חגיגות העצמאות והנצחת הנופלים בישראל 1948-1956**. המרכז למורשת בן גוריון, אוניברסיטת בן גוריון בבאר שבע.
- קאופמן ח' 2003. חלפו ימי הפיפטי-פיפטי. **פנים**, גיליון 25, עמ' 10-15.
- קאופמן י' וגילי י' 2009. ספורט, אידאולוגיה ציונית ומדינת ישראל. **סוגיות חברתיות בישראל: כתב עת לנושאי חברה**, גיליון 8, עמ' 10-31.

- Cloonan, M. V. 2007. The moral imperative to preserve. *Library Trends*, 55, 746-755.
- Gaffney C. T. 2008. *Temples of the earthbound gods: Stadiums in the Cultural Landscapes of Rio de Janeiro and Buenos Aires*. Austin.
- Giulianotti R. 1999 *Football: a Sociology of the Football Game*. Cambridge.
- Graham B., G.J Ashworth and J.E Tunbridge 2000. *A Geography of Heritage: Power, Culture and Econom*. London.
- Hall C.M. 2004. Sport, Tourism and Urban Regeneration. In Ritchie B.W. & Adair D. ed. *Sport Tourism: interrelationship, Impacts and Issues*. Bristol, pp. 192-205
- Hollinshead K. 1999. Myth and the Discourse of Texas. In . M. Robinson and P. Boniface ed. *Tourism and Cultural Conflicts* ed. New York. Pp. 47 — 93
- Holtorf C. & Ortman O. 2008. Endangerment and conservation ethos in natural and cultural heritage: the case of zoos and archaeological sites. *International journal of heritage studies*, 14(1), 74-90.
- Lawson B. 2001. *The Language of Space*. Oxford.
- Massey D. 1994. *Space, Place and Gender*. Minneapolis.
- Orbascli A. 2000. *Tourists in Historic Towns: Urban Conservation and Heritage Management*. London.
- Pfleegor A. G. Seifried C. S. & Soebbing B. P. 2013. The moral obligation to preserve heritage through sport and recreation facilities. *Sport Management Review*, 16(3), 378-387.
- Ramshaw G. 2005. *Nostalgia, Heritage, and Imaginative Sports Geographies: Sport and Cultural Landscapes*. Paper Presented at the Forum UNESCO University and Heritage 10th International Seminar "Cultural Landscapes in the 21st Century", April, 2005
- Ramshaw G. & Gammon S. 2010. On home ground? Twickenham stadium tours and the construction of sport heritage. *Journal of Heritage Tourism*, 5(2), 87-102.
- Relph E. 1976. *Place and Placeness*. London.
- Robles, L. G. 2010. A methodological approach toward conservation. *Conservation and Management of Architectural Sites*, 12, 146-169.
- Swindell D. & Rosentraub M. S. (1998). Who benefits from the presence of professional sports teams? The implications for public funding of stadiums and arenas. *Public Administration Review*, 58(1), 11-20.
- Timothy D.J. and Boyd S. 2003. *Heritage Tourism*, London.
- Vertinsky P. & Bale J. 2004. Introduction. In Vertinsky P. & Bale J. eds. *Sites of Sport: Space, place, experience*. London & New York. Pp.1-7

אינטרנט

- אהרוני א' (2010, 14 במאי). אצטדיון האורווה 1967-2010, יהי זכרו ברוך. Ynet. אוחרז מתוך <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3889247,00.html>
- דה פיצ'וטו מ' (2014, 1 באפריל). סקר האוהדים הגדול: התוצאות המלאות, וואלה! אוחרז מתוך <http://sports.walla.co.il/?w=%2F7%2F2734391&m=1>
- המועצה לשימור אתרים (ללא תאריך), אודות השימור. אתר המועצה לשימור אתרים. אוחרז מתוך <http://www.shimur.org/viewStaticPage.aspx?pageID=262>
- טימור ל' (2010, 1 ביוני). נעים: מקווה שניתן יהיה לעצור את מכירת המכתש. One. אוחרז מתוך <http://www.one.co.il/Article/159356.html>
- לוי ת' (2014, 14 במאי). מזכרת רעה: מאות אוהדי מכבי חיפה עקרו כסאות. Sport5. אוחרז מתוך <http://www.sport5.co.il/articles.aspx?FolderID=64&docID=168988&lang=HE>
- מן ש' (2008, 17 בספטמבר). המועצה לשימור המכתש. המכתש בגבעתיים ז"ל. אוחרז מתוך maktesh.wordpress.com
- מערכת One (2014, 6 באוגוסט). סוף הסיפור: נהרס אצטדיון הקופסא בנתניה. One. אוחרז מתוך <http://www.one.co.il/Article/237508.html>

- מרגלית י' (2007, 25 ביולי). חורבן אוסישקין: החלה הריסת האולם המיתולוגי. News1. אוחר מתוך
<http://www.news1.co.il/Archive/001-D-136626-00.html?t=134852>
- מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2010, 19 באוקטובר). תקציב המועצה להסדר ההימורים בספורט. אתר הכנסת. אוחר מתוך
<https://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02652.pdf>
- סידי ד' (2007, 19 במאי). הח"כים תירושו וארדן הגישו הצעת חוק לשימור אוסישקין. Ynet. אוחר מתוך
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3400909,00.html>
- עמית-כהן ע' (ללא תאריך). שיתוף ציבור וחלקו בשימורה של המורשת התרבותית. אתר המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.
אוחר מתוך <http://www.shimur.org/viewArticle.aspx?articleID=279>
- צור ש' (2013, 19 במאי). עיריית באר שבע מוכרת את אצטדיון הכדורגל וסרמיל. גלובס. אוחר מתוך
<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000844981>
- קרופסקי ס' (2007, 16 ביוני). הקואליציה התל אביבית נאבקה על הבית. וואלה! אוחר מתוך
<http://news.walla.co.il/?w=/1/1122964>
- רביב ס' (2011, 10 בספטמבר). אצטדיון המכתש נמחק: "כמו הרס הכותל המערבי". Ynet. אוחר מתוך
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4116838,00.html>
- רוזנברג א' (2007, 24 ביוני). האצטדיון המיתולוגי ביהוד יהפוך למגדלי מגורים. גלובס. אוחר מתוך
<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000224629>
- רחמימוב א' וברנדייס ע' (1995). הירקון כמשאב לאומי ואזורי. אתר רשות נחל הירקון. אוחר מתוך <http://www.yarqon.org.il>